

REGLER, FORNUFT OG FØLELSER – HVA PÅVIRKER FORELDRES DELING AV PERMISJONSTIDEN?

Av Line Schou¹

Sammendrag

I denne artikkelen analyserer vi hva mødre og fedre legger vekt på når de fordeler foreldrepermisjonsperioden mellom seg. Vi ser også på hvordan ulike kjennetegn ved foreldrene, blant annet inntekt, utdanning og type jobb, påvirker denne fordelingen. Analysene er basert på en spørreundersøkelse gjennomført våren 2017, samt data fra NAVs registre.

For både mødre og fedre var de to viktigste hensynene å være sammen med barnet så lenge som mulig og at barnet etablerer et tett forhold til begge foreldrene. Rekkefølgen var forskjellig, det første var viktigst for mødrene og det andre var viktigst for fedrene. Minst 80 prosent av foreldrene mente likevel at begge disse to hensynene hadde stor eller noe betydning. Det tredje viktigste hensynet var at det er viktig å benytte de lovfestede rettighetene, i overkant av 75 prosent la vekt på dette. I tillegg la litt under halvparten av foreldrene vekt på at det var vanskelig for mor å kombinere jobb med amming, og rundt 40 prosent oppga at de ville tape økonomisk på at far var hjemme lenger.

Våre analyser viser bl.a. at dersom mor har lang høyere utdanning og jobber i offentlig sektor, fører det til en likere fordeling av foreldrepermisjonsperioden. Bakgrunn fra land utenfor Norden, særlig Øst-Europa, førte til en mindre lik fordeling av foreldrepermisjonen mellom mor og far. Det var betydelige forskjeller i hvordan foreldrene deler permisjonstiden mellom seg etter hvilken næring mor jobbet i. Om mor jobbet innen finans, offentlig forvaltning, jordbruk/fiske, transport/kommunikasjon og undervisning har mor og far en likere fordeling av foreldrepermisjonen enn om mor jobber innenfor helse og sosial. De hensynene som er viktigst har betydning for hvor mye permisjon far tar ut. Mors ønske om å være sammen med barnet lengst mulig var forbundet med en mer ulik fordeling, selv kontrollert for de andre forholdene som nevnt.

¹ Takk til Loyd Rudlende for tilrettlegging av registerdata og utvalgsfil.

Bakgrunn og tidligere forskning

Det har lenge vært en politisk målsetning i Norge at kvinner fortsetter i arbeidslivet når de får barn, og at fedre tar del i omsorgsarbeidet i hjemmet (St.meld.70, 91 – 92). Den familiepolitiske modellen i de nordiske velferdsstatene har vært kalt et dualistisk forsørger – omsorgsregime, der begge foreldre forventes å ta del i både barneomsorg og arbeid utenfor hjemmet. Denne modellen flytter omsorgsoppgaver fra mor til far, men også fra familien til det offentlige. Samtidig har det også vært hevdet at den norske modellen har hybride trekk, der elementer fra forsørger – omsorgsmodellen har vært kombinert med trekk fra den tradisjonelle mannlige forsørgermodellen (Ellingsæter 2016).

Foreldrepermisjonsordningen passer inn i dette bildet. Det meste av foreldrepengeperioden kan deles fritt mellom foreldrene. Likevel tar de fleste fedre bare fedrekvoten, mens mor tar resten av foreldrepengeperioden. Bare rundt 20 prosent av fedrene tar mer enn fedrekvoten, mens rundt 7 prosent tar mindre. Fars andel av foreldrepermisjonen har i stor grad fulgt fedrekvotens varierende lengde, fra den ble innført i 1993 (Schou 2017).

Samtidig har det skjedd en utvikling når det gjelder kvinners og menns tilknytning til arbeidslivet; forskjellen i sysselsetting mellom kvinner og menn er blitt mindre. De fleste foreldre til barn under 18 år tilhører aldersgruppen 25 – 54 år, «kjernetroppen» i arbeidslivet, og her var 81 prosent av kvinnene og 85 prosent av mennene sysselsatt i 2016. Ti år tidligere var det 7 prosentpoeng forskjell i stedet for 4 (Sandvik 2017). Likevel er forskjellen reelt større, siden det fortsatt er flere kvinner som jobber deltid. Andelen kvinner som jobbet deltid i 2016 var 35,9 prosent, mot 14,7 prosent blant menn (SSB 2017). Holdningene til likestilling i befolkningen har også endret seg. Et flertall på 79 prosent er nå enig i at menn og kvinner bør ha en likestilt rollefordeling mellom jobb og hjemme (MMI Norsk Monitor, 2015).

Betydningen av økonomi og praktiske forhold

I tillegg til regelverket for foreldrepengeordningen, for eksempel fedrekvotens lengde (se faktaboks), har både mors og fars tilknytning til arbeidslivet og deres respektive lønns- og arbeidsforhold vist seg å ha

Regler for fordeling av foreldrepengeperioden

- Både mor og far har rett til foreldrepenger dersom de har hatt pensjonsgivende inntekt minst seks av de ti siste månedene før fødselen
- Foreldrepengeperioden er på 49 uker med 100 prosent lønnskompensasjon eller 59 uker med 80 prosent lønnskompensasjon
- 6 G er maksimal utbetaling (per januar 2018 utgjør én G 93 634 kroner)
- 13 uker (hvorav tre før termin) er forbeholdt mor
- 10 uker er forbeholdt far (fedrekvote)
- Resten av foreldrepengeperioden kan fordeles fritt mellom foreldrene

Foreldrepenger tidligere

- 1.4.1993 Fedrekvote på 4 uker innført første gang
- 1.7.2005 Fedrekvoten utvidet til 5 uker. Den totale lengden på permisjonen er 42 uker med full lønnskompensasjon og 52 uker med 80 prosent
- 1.7.2006 Fedrekvoten utvidet til 6 uker og 9 uker forbeholdes mor. Den totale perioden er på 44/54 uker
- 1.7.2009 Fedrekvoten utvides til 10 uker, to uker er utvidelse og to uker tas fra fellesperioden. Den totale foreldrepengeperioden blir da 46/56 uker
- 1.7.2011 Fedrekvoten utvides til 12 uker, og den totale foreldrepengeperioden blir da 48/58 uker
- 1.7.2013 Fedrekvoten utvides til 14 uker, en uke utvidelse og en uke fra fellesperioden. Den totale foreldrepengeperioden blir da 49/59 uker
- 1.7.2014 Fedrekvoten reduseres til 10 uker, men lengden på foreldrepermisjonen beholdes på 49/59 uker

betydning for fordeling av foreldrepermisjonsperioden. Fedrekvoten har hatt en normgivende effekt siden den ble innført. Sju av ti fedre tar permisjon som er nøyaktig like lang som fedrekvoten, og endringer i kvotens lengde fører til umiddelbar endring i uttak (NAV 2017). Kitterød m. fl. (2017) fant at fedre med lav inntekt tar mindre foreldrepermisjon, og oftere ikke tar noe i det hele tatt, selv om de har rett til fedrekvote. Fedre med høy inntekt (definert som over én million i den studien), tar også foreldrepermisjon litt sjeldnere, og i snitt en litt kortere periode, enn gjennomsnittet. Blant fedre med marginal arbeidstilknytning er det mange som ikke tar foreldrepermisjon. Fedre tar oftere lang permisjon om mor er selvstendig næringsdrivende.

I en tidligere undersøkelse utført av NAV ble det funnet at både fars og mors arbeidssituasjon påvirket fordelingen av foreldrepermisjonen. Særlig dersom mor

har sterk tilknytning til arbeidslivet, øker fars andel av permisjonen. Høyere utdanning hos begge, men særlig hos mor, og økende alder, henger sammen med at far tar en større andel av permisjonstiden. Far tar ut lengre permisjon hvis han jobber i en større virksomhet og/eller i offentlig sektor. Omvendt er permisjonen i snitt kortere for fedre som jobber i en virksomhet med få ansatte, er selvstendig næringsdrivende eller jobber i mannsdominerte virksomheter (Grambo og Myklebø 2008).

Forskning fra Tyskland har også vist at mødres beslutninger om foreldrepermisjon er påvirket av hva som er vanlig blant kollegene deres. Dette skyldes både en preferanse for konformitet og informasjonsutveksling om fordeler og ulemper ved ulike beslutninger, er konklusjonen (Welteke og Wrohlich 2016). At kolleger og arbeidsmiljø kan påvirke preferanser når det gjelder yrkesdeltakelse er også funnet i en norsk studie (Abrahamsen 2009), men da var fokuset deltidsarbeid. Studien sammenliknet holdninger til å jobbe deltid hos kvinnelige sykepleiere og leger, og hvordan de utviklet seg over tid. Hos sykepleierne var preferansen for deltid sterkere etter tre år i yrket, mens legene ikke hadde en slik utvikling.

Betydningen av holdninger og verdier

I tillegg til de økonomiske og praktiske rammebetingelsene, kommer foreldreparets holdninger og idealer. Noen par kan ha et likestilt samliv som ideal, andre kan være orientert mot en mer tradisjonell rolledeling. Disse holdningene henger igjen gjerne sammen med verdioppfatninger i de sosiale nettverkene paret er en del av. Holdninger kan være vanskelige å måle, og ikke minst kan det være diskrepans mellom uttrykte holdninger og faktisk praksis. Kavli (2012) fant for eksempel at det ofte var dissonans mellom uttrykte holdninger til kjønnsroller; likestilte eller tradisjonelle, og den faktiske arbeidsdelingen i familien. Det var også interessante forskjeller etter landbakgrunn; mens innvandrerfamilier med bakgrunn fra Vietnam og Pakistan oftere uttrykte tradisjonelle holdninger, men noen av dem likevel hadde en ganske likestilt praksis, var det motsatt hos en del norske familier. De uttrykte en preferanse for likestilling, men noen hadde likevel en ganske tradisjonell arbeidsdeling i praksis.

Bjørnholt og Stefansen (2018) finner at innvandrerfamilier fra Polen bosatt i Norge bruker familieordningene på en annen måte enn norskfødte foreldre. Både polske og norske familier uttrykker hovedsakelig støtte til modellen med to forsørgere og to omsorgsgivere, men de polske familiene har en mer varierende og fleksibel praksis, og ser ingen moralsk forpliktelse til at foreldrepermisjonen skal deles likt eller at begge skal jobbe fulltid. Blant de polske familiene er det vanlig både med likedeling, tradisjonell mannlig forsørger-modell og noen ganger en reversert modell med kvinnelig hovedforsørger. Dette forandrer seg også ofte over tid, og er ikke fastlåst. Blant de norske familiene finner Bjørnholt og Stefansen en tydelig klasseforskjell. Middelklassefamiliene identifiserer seg som likestilte og slutter opp den dualistiske forsørger – omsorgsmodellen. Disse foreldrene uttrykker dårlig samvittighet over at far ikke tar mer foreldrepermisjon enn fedrekvoten eller at mor jobber mindre enn 100 prosent. I arbeiderklassefamiliene er problemstillingen ofte at mor synes foreldrepermisjonsperioden er for kort, og gjerne skulle hatt ulønnet permisjon eller jobbet redusert i etterkant, men ikke alltid har råd. I arbeiderklassen er ikke forsørger – omsorgsmodellen moralsk begrunnet på samme måte, og praktiseres ofte i en litt modifisert versjon (Bjørnholt og Stefansen 2018).

I den forrige NAV-undersøkelsen om bruk av foreldrepenger fra 2008 ble respondentene spurt om hvilke forhold de la vekt på da de fordelte permisjonstiden mellom seg. En del av disse forholdene er indikasjoner på verdier og holdninger hos foreldrene. Både mødrene og fedrene rangerte de samme tre forholdene øverst; «jeg ville være sammen med barnet lengst mulig», «det er viktig at både mor og far etablerer et tett forhold til barnet» og «det er viktig å benytte de lovfestede rettighetene», men rekkefølgen var forskjellig. Blant mødrene var det flest som la vekt på at de ville være sammen med barnet lengst mulig, 68 prosent sa dette hadde stor betydning og 24 prosent noe betydning. Fedrene la mest vekt på at begge burde etablere et tett forhold til barnet, 70 prosent sa dette hadde stor betydning og 22 prosent noe betydning. Også 62 prosent av mødrene syntes dette hadde stor betydning og 30 prosent at det hadde noe betydning. En del sa seg enig i at «barnet hovedsakelig er mors

ansvar», 31 prosent av mødrene og 26 prosent av fedrene. Dette utsagnet kan tolkes som et tradisjonelt syn på kjønnsroller, der mor er den naturlige omsorgspersonen for små barn. Dette er altså en holdning som fortsatt var relativt vanlig da forrige undersøkelse ble gjort i 2008. På den annen side vektlegger altså en større andel av foreldrene at det er «viktig at både mor og far etablerer et tett forhold til barnet» (Grambo og Myklebø 2008).

Problemstilling

I denne artikkelen vil nye data fra Foreldrepengeundersøkelsen 2017 bli brukt til å analysere hvilke faktorer som påvirker foreldrepars deling av foreldrepermisjonen seg imellom. I undersøkelsen er foreldrene spurt om betydningen av 22 ulike forhold da foreldrepermisjonen ble delt. En del av disse omhandler arbeidssituasjonen til mor og far og kjennetegn ved familien, mens andre uttrykker verdier og holdninger knyttet til barneomsorg og deling på denne. Noen utsagn uttrykker verdier knyttet til tradisjonelle kjønnsroller, der mor blir ansett som den naturlige omsorgspersonen for små barn, mens andre er forbundet med mer likestilt foreldreskap. Informasjon om en rekke kjennetegn ved foreldrene og familien foreligger også, fra undersøkelsen og koblinger til registerdata. Sentrale spørsmål i denne artikkelen er:

- a) Hvilke hensyn legger mødre og fedre mest vekt på når de fordeler permisjonstiden mellom seg? Vektlegger mødre og fedre forskjellige ting?
- b) Hvilke kjennetegn ved foreldrene og deres arbeidssituasjon er forbundet med henholdsvis en skjev og en jevnere fordeling av permisjonstiden?
- c) Hvilken betydning har foreldrenes egne verdipreferanser og vektlegging av ulike hensyn, *kontrollert* for strukturelle kjennetegn ved foreldrene og deres arbeidssituasjon?
- d) Resultatene vil bli sammenliknet med tidligere undersøkelser, blant annet NAVs forrige foreldrepengeundersøkelse fra 2008. Den inneholdt også spørsmål om hvilke forhold foreldrene selv la vekt på, og mange av de samme spørsmålene på andre områder. Dette gir mulighet til å undersøke endringer over tid.

Data og metode

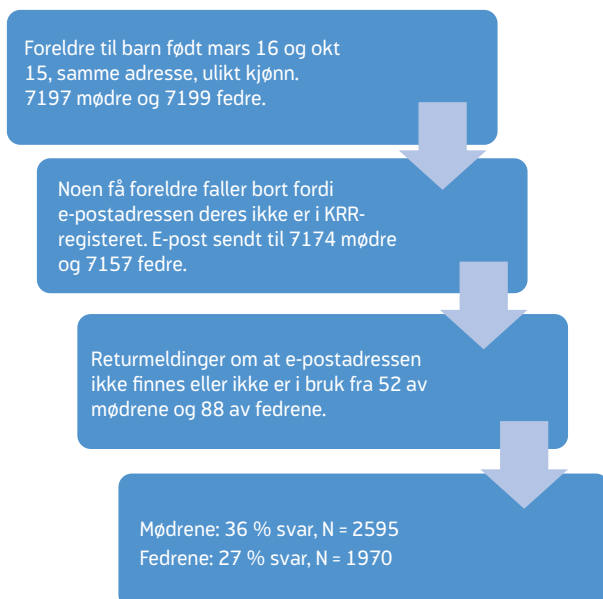
Data benyttet i denne artikkelen er fra Foreldreundersøkelsen 2017, en spørreundersøkelse utført av Kunnskapsavdelingen i Arbeids- og velferdsdirektoratet. Datamaterialet ble innhentet i perioden 06.02. til 22.03.17. Undersøkelsen ble gjennomført via e-post ved hjelp av verktøyet SurveyXact. Det er også koblet på informasjon om foreldrenes uttak av foreldrepermisjon og foreldrenes inntekt fra NAVs registre. Undersøkelsen inneholdt spørsmål om foreldrepengeuttak, fedrekvote, hvordan beslutningen om fordeling av foreldrepengeperioden ble tatt og en rekke andre forhold, samt kjennetegn ved familien. En tidligere artikkel knyttet til samme undersøkelse omhandler fedrekvoten (Schou 2017), og flere av disse problemstillingene vil bli belyst i en senere rapport som oppsummerer resultatene av Foreldreundersøkelsen 2017.

Utvalget

Alle foreldrepars i Norge med felles adresse, som fikk barn i mars 2016 eller oktober 2015, ble trukket ut til å delta. Barna var altså 11–12 måneder eller 15–16 måneder på undersøkelsestidspunktet. Alderen 11–12 måneder ble valgt fordi permisjonstiden da går mot slutten, og de fleste foreldre vil ha tatt en beslutning om hvordan foreldrepermisjonen skal fordeles. Det var også ønskelig å velge omtrent samme alder som i den forrige foreldrepengeundersøkelsen utført av Arbeids- og velferdsdirektoratet (Grambo og Myklebø 2009), for å kunne gjøre sammenlikninger. Tiden på året kan ha betydning for lengde og fordeling av foreldrepermisjonen, blant annet på grunn av barnehageopptak, ferieavvikling eller sesongvariasjoner i enkelte yrker. Vi har derfor i denne undersøkelsen inkludert to ulike barnekull født på ulike tider av året.

Siden problemstillingen dreier seg om deling av foreldrepermisjonen mellom kvinner og menn, ble likekjønnede par, og par som hadde gått fra hverandre, ekskludert fra undersøkelsen. Vi tok også bort familier der en av foreldrene eller barnet var døde. Det er ikke grunn til å tro at foreldre som fikk barn disse to månedene skiller seg vesentlig fra foreldre som fikk barn resten av året, og utvalget vil derfor sannsynligvis være representativt for par som fikk barn i 2015 og 2016. Noen få respondenter falt bort fordi e-postad-

Figur 1. Frafall under datainnsamling

ressene deres ikke var registrert i Kontakt- og reservasjonsregisteret (KRR). E-post ble sendt til 7174 mødre og 7157 fedre. Returmeldinger om at e-postadressen ikke finnes eller ikke er i bruk kom fra 52 av mødrene og 88 av fedrene. Vi vet ikke sikkert om alle de andre e-postene faktisk ble lest, men om vi antar dette, er antallet som hadde mulighet til å svare på undersøkelsen 7122 mødre og 7069 fedre. Svarprosentene ble til slutt 36 prosent for mødrene og 27 prosent for fedrene.

De som besvarte undersøkelsen var gjennomsnittlig litt eldre enn utvalget. Særlig var den yngste aldersgruppen underrepresentert blant deltakerne. De eldste foreldrene var noe overrepresentert, særlig blant fedrene.

Mødrenes deltakelse

Svarprosenten blant mødrene var 36,3 prosent, medregnet de som bare hadde svart på deler av undersøkelsen. Svarprosenten var noe skjev både på bostedsfylke og inntekt. Det er ikke noe klart mønster mellom landsdeler eller mellom sentrale og mindre sentrale fylker.

Mødre med lave inntekter er klart underrepresentert blant dem som har svart på undersøkelsen. Kvinner med årslønn under 400 000 kroner, 3460 av mødrene

i utvalget, har svarprosent lavere enn gjennomsnittet. Svarprosenten blir lavere med synkende inntekt. Riktignok har mødre med inntekt over en million også lavere svarprosent, men bare 76 av mødrene i utvalget har så høy inntekt, det er derfor i all hovedsak de med lave inntekter som er underrepresentert. I denne gruppa finnes sannsynligvis også deltidsarbeidende kvinner som kan ha prioritert familien framfor arbeidslivet, og som derfor kan ha et annet syn på foreldrepengeordningen og fedrekvoten enn de andre. Dette er derfor en systematisk skjevhet som kan påvirke resultatene av undersøkelsen.

Fedrenes deltakelse

Svarprosenten blant fedrene var 27,6 prosent, medregnet de som bare hadde svart på deler av undersøkelsen. Svarprosenten var skjev også blant fedrene, både etter fylke og inntekt. Fylkesforskjellene følger omtrent samme mønster som mødrenes svarprosent, med unntak av Aust-Agder, der mødrene hadde høy svarprosent og fedrene lav.

Svarprosent etter inntekt fulgte i stor grad det samme mønsteret for fedrene som for mødrene, men kjønnsforskjellene varierte noe mellom inntektskategoriene. Bare blant de med inntekt over 1 million var svarprosenten blant fedrene høyere enn blant mødrene. Også blant fedrene er det slik at de med de laveste inntektene, under 400 000, er underrepresentert i undersøkelsen.

Vekting

Foreldre med lav inntekt og ung alder var altså underrepresentert blant deltakerne i undersøkelsen. For å unngå at denne skjevheten skulle påvirke resultatene i analysen, ble både mødre og fedre vektet etter inntekt og alder, slik at deltakergruppene tilsvarte det opprinnelige utvalget. Den ulike deltakelsen mellom fylkene ble imidlertid vurdert til ikke å gi systematiske skjevheter i så stor nok grad til at vekting var hensiktsmessig.

Metode

Mødrene og fedrene er analysert hver for seg. Først ble vektleggingen av ulike forhold i beslutningen om fordeling av foreldrepengeperioden analysert. Frekvenser viste prosenten blant henholdsvis mødre og

fedre som sa om hvert av de ulike forholdene hadde *stor* eller *noe* betydning i vurderingen. Deretter så vi på antall dager partner (far) har tatt ut i ulike grupper av mødrene etter hvilke hensyn de la vekt på.

Videre to vi utgangspunkt i mødrenes svar på undersøkelsen, og koblet på registeropplysninger om foreldrenes inntekt samt faktisk antall dager med foreldrepenge mor og partner som er tatt ut av henholdsvis mor og far. Vi gjorde regresjonsanalyser hvor utfallsvariabelen var antall dager med foreldrepenge far har tatt ut, i prosent av antall dager mor har tatt ut. Dette blir da et mål på grad av likedeling i fordelingen av foreldrepengeperioden. Når denne variabelen er 100, har mor og far tatt ut nøyaktig like mange dager med foreldrepermisjon. Er den over 100, har far tatt en større del av permisjonen enn mor. I de fleste tilfeller er den under 100. Vi gjorde også en lineær regresjonsanalyse i flere trinn, der variabler om individuelle egenskaper ved mødrene, deres familiesituasjon og arbeidssituasjon ble lagt til. Siste modell inkluderer de to forholdene mødrene selv hyppigst oppga at hadde betydning for fordelingen av foreldrepermisjonen; å ville være sammen med barnet lengst mulig og viktigheten av at begge foreldrene etablerer et tett forhold til barnet. Det er dermed mulig å se på betydningen av disse verdipreferansene kontrollert for strukturelle forutsetninger i familie- og arbeidssituasjon. Koeffisientene til hver variabel vil i denne regresjonsmodellen vise hvor mange prosentpoeng fordelingsindikatoren stiger eller synker. Positivt fortegn betyr (så lenge far ikke allerede tar mer enn mor) at den aktuelle variabelen henger sammen med en jevnere fordeling av foreldrepermisjonen, mens et negativt fortegn betyr en mer ulik fordeling.

Resultater

Hva la foreldrene mest vekt på i fordelingen av foreldrepermisjonen?

Deltagerne i undersøkelsen ble spurt om hva de la vekt på da de fordelte permisjonstiden seg imellom. De to spørsmålene ble formulert slik: «Hvilke jobbmessige forhold hadde betydning for deg da dere fordelte foreldrepengeperioden mellom dere?» og «Hvilke andre forhold hadde betydning for deg da dere fordelte foreldrepengeperioden mellom dere?»

Til sammen 22 forhold ble nevnt, og deltagerne skulle for hvert krysse av om det hadde stor, noe eller ingen betydning. De kunne også krysse av på «ikke relevant».

Respondentene la mest vekt på forhold som ikke hadde direkte tilknytning til jobben. Svært mange av mødrene la vekt på at de ville være sammen med barnet så lenge som mulig; til sammen svarte omtrent 90 prosent at dette hadde stor (65) eller noe (26) betydning da permisjonen ble fordelt. Dette er også en klar normativ forventning til mødre, så det skal kanskje noe til for at en mor ikke krysser av på at dette har betydning.

Også mange av fedrene ville være sammen med barnet så lenge som mulig, til sammen rundt 80 prosent sa at dette hadde stor (40) eller noe betydning (40). Det var nesten like mange som sa at det var viktig for dem at både mor og far etablerer et tett forhold til barnet, blant mødrene sa 87 prosent sa at dette hadde stor (61) eller noe (26) betydning (se figur 2). Blant fedrene var det til sammen rundt 90 prosent som la vekt på at både mor og far etablerer et tett forhold til barnet, 69 prosent som sa dette hadde stor betydning, og 23 prosent som mente det hadde noe betydning. For mødrene var det en stor grad av overlapp mellom disse to forholdene, 40 prosent av mødrene svarte at både å være sammen med barnet lengst mulig og at begge foreldrene skulle etablere et tett forhold til barnet, hadde stor betydning. Det er likevel rimelig å anta at disse to forholdene for mødrene vil trekke i hver sin retning når foreldrepermisjonstiden skal fordeles. Begge disse hensynene er imidlertid forbundet med klare normer og forventninger til foreldre, som kan være noe av forklaringen på at nesten alle sa dette hadde betydning. Kavli (2012) viste at norske familier kan gi uttrykk for en verdipreferanse for likestilling, men likevel ha en mer tradisjonell arbeidsdeling i praksis. Å si seg enig i at begge foreldrene skal etablere et tett forhold til barnet, betyr dermed ikke nødvendigvis at far tar mer enn fedrekvoten eller at permisjonstiden er likedelt. At foreldre har lagt vekt på dette hensynet vil likevel kunne trekke i denne retningen i noen tilfeller.

Det var også mange som var opptatt av å benytte de lovfestede rettighetene, til sammen 77 prosent av

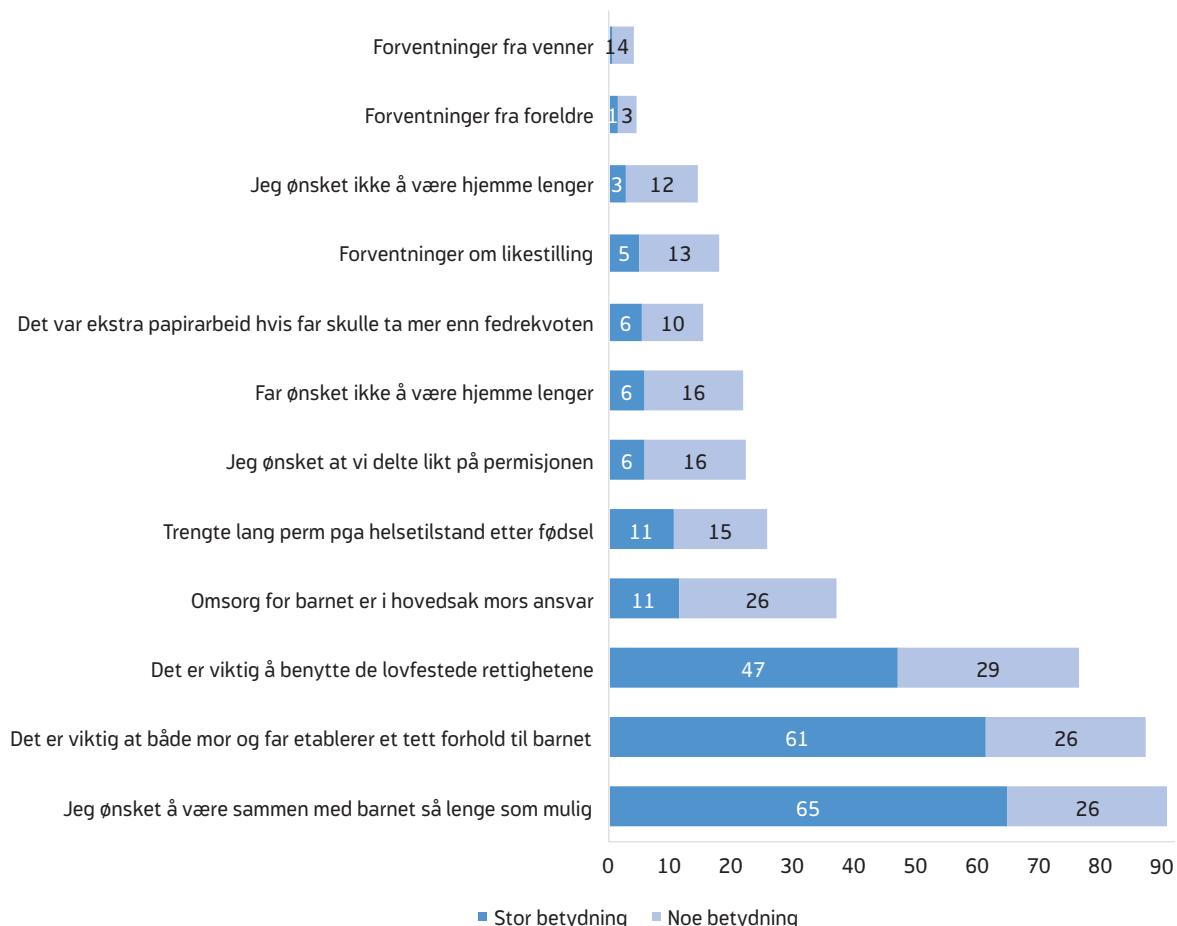
mødrene sa at dette hadde stor (47) eller noe (30) betydning. Blant fedrene la til sammen 76 prosent vekt på dette, 43 prosent mente det hadde stor betydning og 33 prosent noe betydning. Dette kan være en viktig grunn til at de fleste tar ut hele foreldrepengeperioden, inkludert fedrekvoten. Den faller jo som hovedregel bort om far ikke tar den.

Disse tre forholdene var de som deltakerne i undersøkelsen oftest la vekt på, både blant mødre og fedre. Det samme ble funnet i den forrige foreldrepengeundersøkelsen i 2008 (Grambo og Myklebø 2008). Andelen av mødrene som la vekt på å være sammen med barnet så lenge som mulig var omtrent den samme som den gang, rundt 90 prosent. Andelen fedre som legger vekt på å være sammen med barnet lengst mulig har derimot gått noe opp, fra nesten 80 prosent i den forrige undersøkelsen til nesten 90 pro-

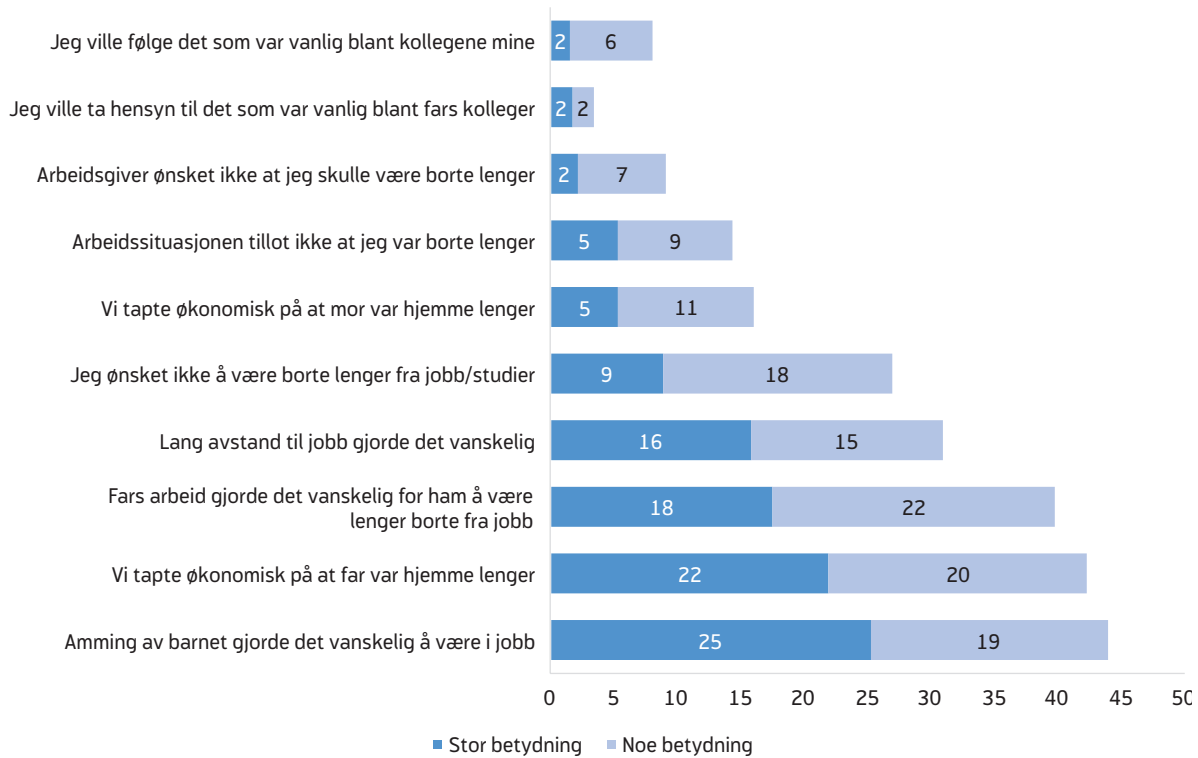
sent nå. Andelen mødre som la vekt på at begge foreldre skulle etablere et tett forhold til barnet var bare 3 – 4 prosentpoeng lavere, mens den var omtrent den samme blant fedrene, rundt 90 prosent. Når det gjaldt å benytte de lovfestede rettighetene var resultatet omtrent det samme som i forrige undersøkelse, rundt 75 prosent blant både mødre og fedre.

Å være sammen med barnet lengst mulig, at både mor og far etablerer et tett forhold til barnet og at det er viktig å benytte de lovfestede rettighetene, er altså de forholdene et stort flertall av foreldrene legger vekt på. I sammenlikning med den forrige foreldrepengeundersøkelsen ser vi også at dette er stabilt over tid, mellom «foreldrekull» med ni års mellomrom. Andelen fedre som legger vekt på å være sammen med barnet lengst mulig, har gått opp, ellers er tallene svært like i den nye og den gamle undersøkelsen.

Figur 2. Hva hadde betydning for mor da foreldrepermisjonen ble fordelt? Prosent av mødre som krysset av på at forhold hadde stor eller noe betydning

Figur 3. Hva hadde betydning for mor av jobbrelaterte forhold da permisjonen ble fordelt? Prosent av mødre som krysset av på at ulike forhold hadde stor eller noe betydning

Andre forhold: Amming og økonomi

De tre forholdene nevnt over var altså de som flest foreldre la vekt på. Det er også andre hensyn som en betydelig del av foreldrene la vekt på, men det gjaldt under halvparten av deltakerne. Størst av disse var for mødrene «Amming av barnet gjorde det vanskelig å være i jobb». Til sammen 44 prosent av deltakerne oppga at amming hadde stor (25) eller noe (19) betydning. Også blant fedrene sa 37 prosent at mors amming gjorde det vanskelig for henne å være i jobb, dette hadde stor (14) eller noe (23) betydning. Blant fedrene var «det var ikke økonomisk lønnsomt for oss at jeg var hjemme lenger» det forholdet flest la vekt på etter de tre største. Til sammen 44 prosent la vekt på dette, det hadde stor (21) eller noe (23) betydning. Her var mødrene samstemte; «Vi tapte økonomisk på at far var hjemme lenger», mente til sammen 42 prosent hadde stor (22) eller noe (20) betydning. Både hensynet til amming og til at det koster mer om far er hjemme, vil trekke i retning av en mer ulik fordeling av foreldrepengeperioden. Begge momenter trekkes også ofte fram i debatten om fordeling av foreldrepermisjonen. Amming har vært brukt som argument mot kvotebasert likedeling av foreldrepermisjonen

(Nylander 2013). Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn, at far oftest tjener mer enn mor og at hans permisjon dermed koster familien mer, er en annen vanlig forklaring på skjev fordeling av foreldrepermisjonen. Det gis bare foreldrepenger opptil 6 G (grunnbeløpet i folketrygen), og de som tjener over denne grensen taper det overskytende dersom det ikke dekkes av arbeidsgiver. I offentlig sektor dekkes hele beløpet, mens det i privat sektor er ulik praksis mellom ulike arbeidsplasser.

Argumentet om økonomisk tap hvis far er lenger hjemme, gjelder imidlertid ikke alle par. Til sammen 28 prosent av fedrene oppga at det ikke lønte seg at mor var hjemme lenger, for 10 prosent hadde dette stor betydning og for 18 prosent noe. Rundt 16 prosent av mødrene sa det samme, at det ikke lønte seg at de var hjemme lenger (se figur 3). Dette er sannsynligvis par der mor tjener mer enn far, eller eventuelt der mors arbeidsgiver ikke dekker beløp over 6 G, mens fars gjør det. Det kan være at noen av respondentene her ikke bare har tenkt på deling av foreldrepermisjonen, men også eventuell ulønnet permisjon mor tar i forlengelsen av permisjonen.

Andre forhold som fedrene nevner med en viss hyppighet er «jeg ønsket ikke å være borte fra jobb lenger», for 15 prosent hadde dette stor betydning, for 30 prosent noe. «Arbeidssituasjonen tillot ikke at jeg var lenger borte» hadde stor betydning for 14 prosent og noe betydning for 23 prosent av fedrene. For NAV er det spesielt interessant at til sammen 22 prosent av fedrene oppgir at «Det var ekstra papirarbeid/dokumentasjon hvis jeg skulle ta mer enn fedrekvoten». 7 prosent gir dette stor betydning og 15 prosent noe betydning. Dette viser at regelverket for foreldrepengeordningen kan påvirke uttaket, spesielt kravet om dokumentert aktivitet for mor dersom far skal ta mer enn fedrekvoten. En forenkling på dette området vil kanskje påvirke uttaket i retning av en likere fordeling.

Hvordan påvirker mors vektlegging fars permisjonslengde?

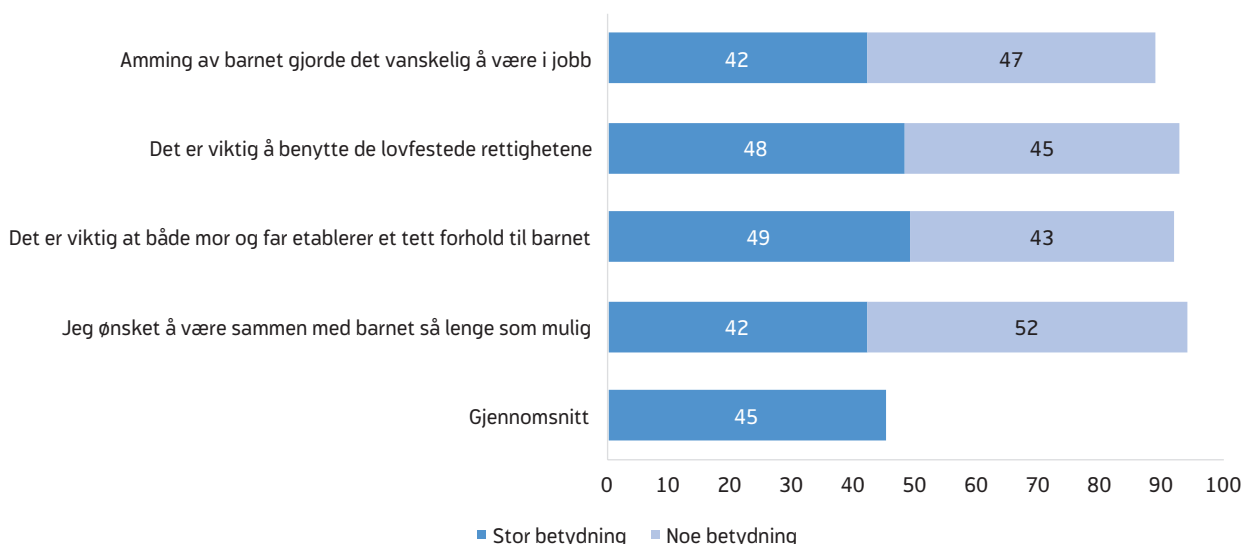
Hvilke forhold mor la mest vekt på da foreldrepengeperioden ble fordelt, har en sammenheng med hvor mange dager far faktisk tar ut. Gjennomsnittlig tok fedrene i undersøkelsen ut 45 dager. Dette er noe lavere enn det faktiske uttaket (50 dager) og skyldes at barna ikke har rukket å bli tre år enda da undersøkelsen ble gjennomført. Foreldrepermisjon kan tas ut til barnet fyller tre år. Noen av parene hadde derfor noen restdager igjen. De fleste permisjonsdager blir imidlertid tatt ut i løpet av de første ett og et halvt årene etter at barnet er født. Selv om noen fedre vil

være registrert med flere dager ved utløp av treårsperioden, er uttak i løpet av barnets to første leveår sannsynligvis en viktigere indikator på en likere ansvarsdeling. Blant par der mor sier det betyr mye at hun ville være sammen med barnet så lenge som mulig eller at amming gjorde det vanskelig å være i jobb, så har fedrene gjennomsnittlig tatt ut 42 dager. I par der mor mener det hadde stor betydning at både mor og far etablerer et tett forhold til barnet, har derimot fedrene gjennomsnittlig tatt ut 49 dager (se figur 4). Der mødre mente det hadde *noe* betydning at de ville være sammen med barnet lengst mulig, hadde fedrene tatt ut mest, 52 dager. Forklaringen på dette er nok at andelen mødre som sa det hadde betydning at de ville være sammen med barnet lengst mulig, er så høy, 90 prosent til sammen (se figur 2). De som har krysset av på «noe» legger mindre vekt på dette hensynet enn flertallet (65 %), som har ment det hadde stor betydning.

Betydningen av foreldrenes familiesituasjon og arbeidsforhold

Vi gjorde en regresjonsanalyse for å undersøke hvordan ulike forhold påvirket fordelingen av foreldrepermisjonen. I regresjonsanalysen kontrollerer vi for forhold vi tenker kan ha betydning for uttaket. Som mål på fordeling av permisjonstiden valgte vi å bruke fars permisjonsdager i prosent av mors. Jo høyere tall, jo likere har foreldrene fordelt permisjonstiden. Gjen-

Figur 4. Gjennomsnittlig antall dager far tar ut etter forhold som mødre ga betydning

nomsnittet lå på rundt 21. Er permisjonen delt nøyaktig likt er dette målet på 100. Er den over 100, har far tatt lengre permisjon enn mor. Dette målet (heretter kalt fordelingsmålet) ble brukt som utfall i regresjonsanalysen. Ulike faktorer ble lagt til trinnvis. Koeffisienter med positivt fortegn viser sammenheng med en likere fordeling, mens koeffisienter med negativt fortegn trekker i retning en mer ulik fordeling. Siden foreldrepengeperioden har ulik lengde avhengig av dekningsgrad, og fedrekvoten er 10 uker uansett dekningsgrad, kan dette påvirke fordelingen mellom mor og far. Mange fedre tar fedrekvoten på 10 uker, verken mer eller mindre. Dette vil gi en mer ulik fordeling i de parene som har valgt 80 prosent dekningsgrad og 59 ukers lengde, enn for de som har valgt 100 prosent dekningsgrad og 49 uker totalt. En kontrollvariabel for dekningsgrad er derfor med i analysen.

Mors fødeland viste seg å ha betydning (se tabell 1, modell I). Sammenliknet med par der mor var født i Norge, lå par der mor var født i Øst-Europa gjennomsnittlig 5 prosentpoeng lavere på permfordelingsmålet. Mødre født i Vest-Europa utenfor Norden, Nord-Amerika og Oceania, lå 4,5 prosentpoeng lavere. Både mors og fars inntekt hadde signifikant betydning før utdanning ble tatt med i modellen (ikke vist her), men etter at mors utdanning ble inkludert, hadde ikke lenger mors inntekt signifikant betydning. Om mor har lang høyere utdanning, scorer paret 3,8 prosentpoeng høyere på permisjonsfordelingsmålet. Kort høyere utdanning var ikke signifikant forskjellig fra grunn- og videregående utdanning (se tabell 1, modell I). Med alle variablene i modellen satt til 0 (konstantleddet), er utgangspunktet 20,13, det vil si at fars foreldrepermisjonsdager utgjør ca 20 prosent av mors. En reduksjon på 4,5 – 5 prosentpoeng på grunn av landbakgrunn eller en økning på 3,8 prosentpoeng på grunn av utdanning, utgjør dermed en betydelig forskjell.

Disse funnene passer godt med Bjørnholt og Stefansens (2018) studie av polske og norske foreldrepar. De fant at særlig den norske middelklassen, de med høyere utdanning, sluttet opp om den likestilte forsørger – omsorgsmodellen som en moralsk forpliktelse, og opplevde det som et problem når de ikke helt levde opp til den i praksis. Arbeiderklasseforeldre hadde oftere en litt mindre likestilt modell, og mødrene

ønsket seg gjerne lenger permisjon. Polske foreldre brukte ordningene mer varierende og fleksibelt, og den polske middelklassen delte ikke oppfatningen om den likestilte forsørger – omsorgsmodellen som et moralsk imperativ. De tilpasset pragmatisk etter parets arbeidssituasjoner.

Betydningen av arbeidsplass, næring og sektor

Kjønnsfordeling på mors arbeidsplass har også betydning for hvor likt foreldrene deler permisjonstiden mellom seg. Ved arbeidsplasser der det jobber nesten bare kvinner, eller nesten bare menn, er det en mindre lik fordeling av permisjonstiden. Når kjønnsfordeling på arbeidsplassen tas med i analysemodellen vår, blir betydningen av landbakgrunn faktisk større, og mødre født i Asia, Afrika eller Sør-Amerika ligger nå signifikant lavere på fordelingsmålet. Dette kan tolkes som at mødre født i Asia, Afrika eller Sør-Amerika oftere jobber på svært kvinnedominerte (eller mannsdominerte) arbeidsplasser, og at kontroll for kjønnsammensetning dermed gjør betydningen av landbakgrunn enda tydeligere, (tabell 1, modell II).

I neste steg av analysen la vi til næring og hvorvidt mødre jobbet i offentlig eller privat sektor. At mor jobber i offentlig sektor gir rundt 3 prosentpoeng økning i målet på fordeling, og er dermed forbundet med en likere fordeling av foreldrepermisjonen mellom mor og far.

Hvilken næring mor jobber i påvirker også hvor likt foreldrepermisjonstiden ble fordelt. Når mor jobber innen finans, offentlig forvaltning, jordbruk/fiske, transport/kommunikasjon og undervisning har mor og far en likere fordeling av foreldrepermisjonen enn om mor jobber innenfor helse og sosial². Jordbruk/fiske skiller seg ut med å ha en sterk sammenheng med likere fordeling, og gir en økning på 20 prosentpoeng. Det er relativt få kvinner som jobber i jordbruk/fiske, så dette er nok en selektert gruppe. At mødre i disse yrkene har en likere fordeling kan handle om at det er vanskelig å finne vikar og vanskelig å være borte.

² Vi valgte helse- og sosialsektoren som referansekategori siden den er forbundet med en stor grad av ulikhet i fordeling av foreldrepermisjonstiden, og er en vanlig bransje for respondentene.

Med næring inne i analysemodellen er ikke kjønnsfordeling på arbeidsplassen lenger statistisk signifikant.

I siste trinn la vi til de to verdivurderingene flest av respondentene sa hadde stor betydning, «Jeg ønsket å være sammen med barnet så lenge som mulig» og «Det er viktig at begge foreldre etablerer et tett forhold til barnet». Disse hadde en sterk sammenheng med henholdsvis en mer ulik fordeling og en likere fordeling av foreldrepermisjonen. Selv kontrollert for en rekke egenskaper ved mødrene og deres jobb, er altså disse personlige verdivurderingene viktige. Det er altså ikke

slik at forskjellene bare skyldes at mødre med ulike verdivurderinger søker seg til ulike bransjer.

Betydningen av næring passer godt med Abrahamsen (2009) sine funn om at sykepleiere blir mer innstilt på å jobbe deltid over tid i yrket. Dette kan tyde på en forskjell i verdier i ulike yrkesgrupper. Dette passer med at «helse og sosial» er av næringene der mødre deler foreldrepermisjonen mest ulikt. På den annen side fant ikke Abrahamsens studie noen tilsvarende effekt for leger, som jo også er en del av denne nærin-

Tabell 1. Regresjon. Utfall: Fars permisjonsdager i prosent av mors

	I	II	III	IV
Dekningsgrad 80	-4,723**	-4,532**	-4,847**	-3,605**
Mor født ^{ref Norge}				
Øst- Europa	-5,008**	-5,599**	-5,321**	-4,552*
Norden	4,148 ^{ns}	4,005 ^{ns}	4,382 ^{ns}	3,190 ^{ns}
Asia, Afrika, Sør-Am	-3,324 ^{ns}	-3,698*	-3,300 ^{ns}	-3,618*
Vest-Europa ellers Nord-Am, Australia	-4,456*	-4,634*	-3,851 ^{ns}	-3,775 ^{ns}
Mor inntekt 10 kat	0,370 ^{ns}	0,177 ^{ns}	0,145 ^{ns}	-0,034 ^{ns}
Far inntekt 10 kat	0,337*	0,334*	0,336*	0,340*
Utdanning ^{ref grunn- eller videregående skole}				
Lang høyere utd	3,792**	3,686**	2,446 ^{ns}	1,951 ^{ns}
Kort høyere utd	0,579 ^{ns}	0,778 ^{ns}	0,224 ^{ns}	0,199 ^{ns}
Kjønnsfordeling arb.plass ^{ref jevn fordeling}				
Flest kvinner		-2,053 ^{ns}	-1,725 ^{ns}	-1,464 ^{ns}
Flest menn		2,735 ^{ns}	2,618 ^{ns}	2,626 ^{ns}
Nesten bare kvinner		-2,343*	-3,223 ^{ns}	-3,987 ^{ns}
Nesten bare menn		-2,924*	-2,229 ^{ns}	-1,231 ^{ns}
Offentlig sektor			3,118**	2,789*
Næring ^{ref Helse og sosial}				
Andre pers. tjenester			1,072 ^{ns}	0,208 ^{ns}
Bygg og anlegg			5,456 ^{ns}	4,541 ^{ns}
Usikker på næring			-0,551 ^{ns}	-1,605 ^{ns}
Finans, eiendom			4,422*	3,883**
Hotell og restaurant			0,727 ^{ns}	-0,035 ^{ns}
Industri, olje, kraft			3,175 ^{ns}	3,029 ^{ns}
Jord, skog, fisk			20,113**	18,482**
Offentlig forvaltning			4,508**	3,626*
Transport kommunikasjon			1,835*	1,797 ^{ns}
Undervisning			2,688*	2,282 ^{ns}
Varehandel			0,914 ^{ns}	0,099 ^{ns}
Jeg ønsket å være sammen med barnet så lenge som mulig				-7,325**
Viktig at begge etablerer tett bånd til barnet				5,264**
Merk: følgende variabler er ikke med i modellen fordi de ikke ga noen signifikant sammenheng: alder, størrelse på arbeidsplassen, bosted urban-rural				

gen, men sykepleiere og omsorgsarbeidere utgjør trolig flertallet av denne kategorien.

Oppsummering og konklusjon

Denne artikkelen er basert på en spørreundersøkelse utført av Kunnskapsavdelingen i Arbeids- og Velferdsdirektoratet. Utvalget var alle foreldre som fikk barn i oktober 2015 eller mars 2016. Foreldrene fikk hver sin invitasjon til å delta per e-post, med lenke til separate spørreskjema for mødre og fedre. Barna var 11 – 12 eller 15 – 16 måneder gamle på undersøkelsestidspunktet. Hensikten med undersøkelsen var å finne ut mer om foreldrenes bruk av foreldrepengeordningen, inkludert hva som påvirker foreldrenes fordeling av foreldrepermisjonen seg imellom.

De tre forholdene både mødre og fedre hyppigst oppga som betydningsfulle for dem da permisjonen ble fordelt, var: Å være sammen med barnet lengst mulig, at både mor og far etablerer et tett forhold til barnet og at det er viktig å benytte de lovfestede rettighetene. 70 – 90 prosent av foreldrene sa at disse tre forholdene hadde stor eller noe betydning for dem da permisjonstiden ble fordelt. Dette var også tilfellet i den forrige foreldrepengeundersøkelsen fra 2009, de samme tre forholdene var det foreldrene hyppigst la vekt på. Litt flere fedre enn forrige gang sier imidlertid at de vil være sammen med barnet lengst mulig. Andre forhold som nevnes ofte av respondentene er at det ikke lønnte seg økonomisk for far å være hjemme lenger, eller at arbeidssituasjonen til far gjorde dette vanskelig. Amming nevnes også som en grunn til at mor måtte være hjemme lenger. Det er en sammenheng mellom hva mødrene har lagt vekt på, og hvor mange dager foreldrepermisjon fedrene tar ut.

Regresjonsanalyse viste at om mor har landbakgrunn utenfor Norge eller Norden, var det forbundet med en mer ulik fordeling av foreldrepermisjonen, spesielt for mødre fra Øst-Europa. Kjentegn forbundet med en jevnere fordeling av foreldrepermisjonen var blant annet høy utdanning hos mor, samt høy inntekt hos begge. Økonomiske avveininger ser dermed ut til å spille en rolle ved uttak av foreldrepermisjon. Å jobbe i offentlig sektor og på en arbeidsplass med en ganske lik kjønnsfordeling, var forbundet med likere fordeling. Kjønnsfordeling på arbeidsplassen var imidlertid

ikke signifikant da type næring ble lagt inn i modellen. At mor jobbet i finans og eiendom, undervisning, offentlig forvaltning, transport og kommunikasjon eller primær-næringene – medførte en likere fordeling av foreldrepermisjonen enn helse og sosial (eller hotell og restaurant eller varehandel). Mors ønske om å være sammen med barnet lengst mulig var forbundet med en mer ulik fordeling, selv kontrollert for de andre forholdene som nevnt. Ønsket om at både mor og far begge skulle etablere et tett forhold til barnet, var derimot forbundet med en likere fordeling av foreldrepermisjonen. Kjentegn ved foreldrene og deres jobber har betydning for hvordan foreldrepermisjonen blir fordelt, men foreldrepærenes personlige ønsker og verdivurderinger har altså betydning uavhengig av dette.

Referanser

Abrahamsen, Bente (2009) «Forskjeller i kvinners arbeidstid – et spørsmål om preferanser?» *Sosiologisk tidsskrift* 17 (4), 311–332

Bjørnholt, Margunn og Stefansen, Kari (2018) «Same but different: Polish and Norwegian parents' work-family adaptations in Norway» Akseptert for publisering i *Journal of European Social Policy*

Ellingsæter, Anne Lise (2016) «Kampen om familiepolitikken: Farvel til hybridregimet?» *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 57 (3), 227–256

Nylander, Gro (2013, 6. feb.). - Kvinner bør ha minst åtte måneder permisjon. *Aftenposten*. Tilgjengelig fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/1kAzQ/> -- Kvinner-bor-ha-minst-atte-maneders-permisjon (Hentet 07.02.18)

Grambo, Anne-Cathrine og Myklebø, Sigrid (2009) *Moderne familier – tradisjonelle valg, en studie av mors og fars uttak av foreldrepermisjon*. NAV-rapport nr. 2/2009. Oslo: Arbeids- og Velferdsdirektoratet

Grambo, Anne-Cathrine og Myklebø, Sigrid (2008) *Forhold som har betydning når mor og far deler foreldrepermisjonen*. NAV-rapport nr. 4/2008. Oslo: Arbeids- og Velferdsdirektoratet

Halrynjo, Sigtona og Kitterød, Ragni Hege (2016) *Deling av foreldrepermisjon: Konsekvenser for arbeid- og familietilpasning, en litteraturstudie*. Rapport nr. 7/2016 Oslo: Institutt for Samfunnsforskning

Ipsos MMI (2015) *Norsk Monitor*

Kavli, Hanne C (2012) «Verdier på vandring – arbeidsdeling i innvandrede familier». I Ellingsæter, Anne Lise og Widerberg, Karin (red) 2012: *Velferdstatens familier, nye sosiologiske perspektiver*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 265–288

Kitterød, Ragni Hege, Halrynjo, Sigtona og Østbakken, Kjersti Misje (2017): *Pappaperm? Fedre som ikke tar fedrekvote – hvor mange, hvem og hvorfor?* Rapport nr. 2/2017 Oslo: Institutt for Samfunnsforskning

NAV (2017) *Statistikk notat*. Tilgjengelig fra <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/Familie+-+statistikk/Nyheter/7-av-10-fedre-tar-ut-n%C3%B8yaktig-fedrekvoten> (Hentet 30.11.17)

St. melding nr. 70 (1991 – 92) *Likestillingspolitikk for 1990-åra*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet

Sandvik, Ole (2017) «Hvordan deler småbarnsforeldre på arbeidet – hjemme og ute?» *Samfunnsspeilet*, 3, Statistisk sentralbyrå

Schou, Line (2017) «Fedrekvoten – Uttak og holdninger» *Arbeid og Velferd*, 3, 81–95

SSB (2017). *Faktaside om likestilling*. Tilgjengelig fra <https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/likestilling> (Hentet 29.1.18).

Welteke, Clara og Wrohlich, Katharina (2016) Peer effects in Parental Leave Decisions. Discussion Paper nr. 10 173, Institute for the Study of Labor (IZA)